

AZ AZTÉKOK MISZTIKUS-HÁBORÚS VILÁGKÉPE

„Mikor az ember behatol az indián gondolkodás világába, az az érzése, hogy egy olyan kastélyba lép, melynek falai mintha tükörből lennének, vagy inkább egy megszámlálhatatlan visszhangtól zengő erdőbe, ahol az illatok, színek hangok egymásnak felelgetnek” – írja Soustelle. Valóban, az aztékok világképében minden elem csodálatos egységbe épül, és ami nehezíti ezek vizsgálatát, az egy olyan akulturációs folyamat, mely a szinkretizmus különböző formáinak gyümölcseként a toltékok kulturális örökségének asszimilációjából fakad.

Tanulmányunk annak a szinte megfoghatatlan nagyságnak a mozgatórugóit igyekszik feltárni, melyet az aztékok alig száz év alatt értek el; régi kulturális korokba visszanyúlva doktrináik közös szubsztrátumához.

Először a legfelsőbb istenség felfogásának legrégebbi eredetét vizsgálom, mely legalább a tolték időktől kezdve élt, – mint ahogy azt írásos dokumentumok* is megerősítik – és mely istenség később éppen a napmítoszhoz kapcsolódva jelenik meg.

Az aztékok Közép-Amerika kultúráival kapcsolatba lépve és mindenek előtt „toltekizálódva” – a toltékok kulturális örököséivé váltak. Megőrizve a régi világképet, azt új gondolatok fényében értelmezték, így sajátos interpretációt adva a régi náhuatl kozmológiai gondolatkörnek. Beleszótték a „Nap népének” misztikus-háborús szellemét, melynek életre hívásában Tlacaélel, az azték királyok tanácsadója meggyökereztetette a „virágos háborúk” eszméjét és így megszilárdította az aztékok hatalmát.

Mint kiindulási ponthoz, mindenek előtt az univerzum térbeli víziójához kell fordulnunk, ehhez a koherens náhuatl koncepcióhoz, hogy megértsük az azt benépesítő elemek hierarchiáját, szerepüket, összetett szimbolikájukat, összefüggéseiket és működésüket.

* Különböző náhuatl szövegek, kódexek, krónikák, melyek eredetileg piktográf, ideografikus és fonetikai jelek használatával készültek, kb. 1540-től náhuatl nyelvre, majd spanyolra írták át.

Az univerzumot vallási értelemben fogták fel, de ebben a képben találhatunk földrajzi jelenségekkel kapcsolatos asszociációkat is. Azonban számunkra itt a leglényegesebb a vallási értelem kidomborítása.

A kozmológiai kép két részre osztható: vagyis a náhuák** a világmindenséget vízszintesen és függőlegesen képzték el. A Földet, vagy jobban mondva a Föld felszínét, mint egy nagy korongot látták, mely az univerzum középpontjában található és vízszintesen és függőlegesen terjed ki. De még ennél a korongnál maradva, azt vizek által határoltnak látjuk, melyet, „Anáhuatl”-nak, azaz teljes körnek fogtak fel. A vizek által övezett Föld középpontjában, vagyis a „Föld köldökében” nyílik a négy nagy körnegyed, melybe az univerzum tagolódik, és ezek a vizeken át meghosszabbodva elérik az égi határokat. A négy égtáj szimbólumok tömegét rejtí magában, melyekre később visszatérünk.

Lássuk tehát tovább az univerzum vertikális síkját, melyet asztronómiai képnek is nevezhetünk. Ennek értelmében a világot paradicsomokra és poklokra osztották. Megemlíthető itt, mielőtt még a kereszténység által befolyásolt gondolkodási sémánk buktatóiba ütköznénk, hogy ez a felosztás morális jelentőségtől mentes volt. Ez a logika nem köti az erkölcsi viselkedést a halál utáni sorshoz. A náhuatl vallási mentalitás egy merőben különböző etikus koncepciót mutat, melyben a bűnhődés gondolata a másvilágon teljesen hiányzik. Vagyis a náhuatl vallás nem foglalta magában a megváltás doktrínáját, a végső sorsot nem a földön felmutatott viselkedés rendelte el, hanem azt az a halálfaj szabta meg, mellyel erről a földről eltávoztak. Így ez a felosztás csupán felsőbb, vagy alsóbb szférákat jelentett, más megszokott konnotáció nélkül.

A paradicsomok száma 9 és 13 között ingadozik, míg a poklok száma állandóbb, számuk 9-et ad.

A náhuák úgy fogták fel, mintha a 13 égi szféra egymást követő kozmikus régió lenne, melyeket „utak” választanak el egymástól, ahol a különböző égitestek haladnak. A legelső égen a felhők helyezkednek el és itt folytatja útját a Hold. A második égen a csillagok állnak, melyek az északi 400 és a déli 400 csillagra oszlanak. A harmadik a Nap „ége”, azé az elemé, mely oly különös jelentőségre tett szert az azték világképben. A negyedik égen halad a Vénusz, az a planéta, melyet a leginkább tanulmányoztak, és az ötödikben az üstökösök. A 6. és a 7. az est és a nappal régiói, a 8. pedig a viharoké. A 9., 10., 11. az istenek lakhelye és végül a két utolsó „ég” alkotja az Omeyocant, a legfelsőbb lény, Ometéotl lakhelyét.

** A Mexikói-völgyben és környékén különböző korokban letelepedett népek, melyek a tolték kultúra örökösei voltak és egyazon nyelvet, a náhuatl-ot beszélték. (pl.: aztékok, tezcocóiak, cholultékok, tlaxcaltékok, stb.)

A nahuák az univerzum felosztására és az istenekre való utalással, azokat nem úgy kezelték, mint valami időn kívüli koncepciókat, melyeknek nincs eredete és fejlődése. Ellenkezőleg, nagy történeti és tradíciótudattal fogadták el, hogy régmúlt korok örökségéről van szó.

Néha ezeket a korokat a tolték időkkel azonosították, máskor meditációik bölcsőjét régebbi korokba helyezték, Teotihuacan, az istenek városa virágzásának korszakára. A régi kulturális korok ritusai, mítoszai és naptárai alkotják azt az szubsztrátumot, melyből a gondolkodási formák fognak táplálkozni. De ami most érdekel bennünket, az az, hogy megtaláljuk a mítoszok, ritusok és kalendáriumok legősibb eredetét. Ebben a vizsgálatban az archeológia és maguk az indián szövegek sietnek segítségünkre, melyek Mexikó középső vidékének kulturális eredetéről szólnak. Egyes források, a toltékokra, Teotihuacan alapítóira emlékeznek, kik a Mexikói-öböl partvidékéről jöttek; nekik tulajdonítják a naptár feltalálását és szent könyveik is voltak – az írásos emlékek szerint. Más szövegek nagyon régi időkre utalnak, mint a gondolkodás bölcsőjére, „mit már senki sem számolhat, mikre már senki sem emlékezhet”, vagyis a Teotihuacan előtti időkre. Ezek a meditációk a kulturális örökségről, a nahuák azon meggyőződéséről adnak tanúbizonyságot, hogy milyen régiek azok a kulturális elemek, melyek lassacskán övéiké váltak. Tudatában voltak a naptárak, valamint a legfelsőbb istenségbe vetett hit és a tolték művészet ősiségének. Hogy igazoljuk a szövegek állításait, az archeológiához szükséges fordulunk.

Ami a naptárakat illeti, a vizsgáldások már a teotihuacani és a maya világbeli jelenlétüket igazolják. Alfonso Caso az i.e. 6. századot jelöli meg, mint a naptár eredetét, mely a Mexikói-öböl vidékéről származik. Ily módon tehát a szövegek és a régészet eredményei teljes megegyezést mutatnak, ami a naptári- és írásrendszerek régiségét illeti. Bizonyított tehát, hogy több századdal a keresztény korszak előtt éltek emberek, kik az asztronómiai megfigyelésekkel oly szoros kapcsolatban lévő matematikának szentelték magukat, azoknak a tudományoknak, melyek a gondolkodás más formáinak alapját alkotják és a prehiszán intellektuális kultúra fejlődésének első fázisát képviselik. Az indián szövegek szintén tesznek említést a legfelsőbb istenségbe vetett hitről, a teotihuacani tündöklés előtti időkből.

Lássuk, csak milyen mértékben bizonyítható a bennszülött informátorok ezen hipotézise. A náhuatl szövegeken kívül a quiché Popol Vuhja és a mayák Chilam Balamja szintén utal a legfelsőbb istenségre. A címek, melyekkel illetik, különbözők, de attribútumaik egybeesése szembeötlő; hiszen ez az istenség egységes és ugyanakkor duális lényegű.

Tehát a posztklasszikus kortól létezik ez a hiedelem, és ez a tény a koncepciók egésze eredetének kérdését veti fel. A kérdés elkerülhetetlen, hiszen ez a hiedelem- és mítoszkör egymástól távolos és különböző nyelve-

ket beszélő népek között terjedt el, mint a mistékok, mayák, quichék, nahuák. Ha Mexikó középső területe, a maya és az Oaxaca-térség népcsoportjai a naptárt és az írást egy előző kultúrától kapták, melyet „anya-kultúrának” nevezhetünk, nem lenne-e lehetséges, hogy ebből eredjenek a későbbi mítoszok és hiedelmek legalább csírájukban? Ha ez bizonyítást nyert, a gondolkodás különböző formáinak fejlődési gyökerei a keresztény kor előtti több évszázadra nyúlhatnak vissza.

Hogy lássuk a régi Mexikó gondolkodásának fejlődési folyamatosságát, nyúljunk vissza az aztékok Tenochtitlánja előtti kultúrákhoz, ahhoz a szubsztrátumhoz, melyből a „Nap népe” koncepciói fognak kibontakozni.

Nézzük tehát először Teotihuacán korát, mely az i.u. 1. és 9. század között helyezhető el. Ez a korszak még számos talányt rejteget és jöllehet tudunk papok és tudósok létezéséről, nem ismerjük gondolkodásukat és annak fejlődését. Tehát a régészet az, mely segítségünkre siet azokkal a vizsgálatokkal, melyek az ún. anya-kultúra naptárának jelenlétét igazolják. Ami a festészetet, a kerámiát és a szobrászatot illeti, ebből a kultúrából származó elemeket találhatunk. Talán az egyik legjellemzőbb a tigriscarcú isten ábrázolása, mely a teotihuacani kultúrában kifejlődve Tláloc, az esőisten atribútumaiban jelenik majd meg. A templomok és szentélyek eredeti koncepciói építészeti megformálásukkal a régi vilákképet idézik. Mintha az építők a csonka piramisokkal láthatóvá akarták volna tenni a világgépüket. Szerkezetük az univerzum vertikális felosztási képeinek tetszik égi „emeletekkel”, melyeket egymásra helyezett teraszok ábrázolnak, melyek csúcán helyezkedik el maga a szentély – a legfelsőbb „emelet” megfelelője, vagyis az istenek lakhelye.

De nem lenne teljes ez a kép, ha elfeledkeznénk a horizontális felosztásról, mely itt a piramisoknak a világ 4 égtája felé való kitekintésében ölt testet. De ami különös, hogy a mayák, zapotékok és mixtékok körzetében a szentélyek ugyanezen orientációja nyomot hagyott, tehát ez a tény újabb adalék, hogy feltételezzük e kultúrák régmúlt korokban való közös eredetét, mely folytonosságában a teotihuacani periódus Közép-Amerika számos pontján hatalmas befolyást gyakorolt. A maya zóna szintén részesült ebben a hatásban, de mint közismert, főleg Mexikó középső területe az, melyet az istenek városa legközelebbi örökösének tekinthetünk.

Mielőtt megvizsgálánk a többi kort, vissza kell térnünk a már említett „anya-kultúrához”, melyből a teotihuacani kultúra is eredeztethető.

A Mexikói-öböl nagy partmenti síkságán virágzott a ventai, vagy olmék kultúra, melynek fénypontja a preklasszikus érára tehető, valószínűleg az i.e. I. évezred óta létezett. Kivételes földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően az olmékok, vagyis a „kaucsuk országának lakói” nagy hatást gyakoroltak egész Közép-Amerikára. Az olmék civilizáció különböző központokban fej-

lődött. Ők voltak az elsők, akik kitalálták a kereszt hieroglafikus formáját, mely a négy világtáját ábrázolja, azt a fogalmat, mely később a csonka piramisok építését is inspirálja. Az olmékok ezen kívül fejlesztették a naptárt és az aritmetikát. Tőlük származnak Közép-Amerika legrégebbi olvasható dátumai és feliratai. Ezek a nyomok bizonyítják az írás ősrégi felfedezését, melynek tudatában voltak az aztékok. Ez a korszak hatott az oaxacai maya világra és Teotihuacanra a klasszikus korban. Mint ahogy már a fentiekben említettük, a Tlaloc motívumos kerámia és a szobrászat előzménye a tigris álarc volt és a nagy szent építmények az anya-kultúra egyházi központjainak bélyegét viselték.

Jóllehet, semmi biztosat nem tudunk az olmék civilizáció eredetéről, mégis elfogadhatjuk az előbb említett bizonyítékok alapján, hogy ez a kultúra az eredete a nagy klasszikus maya, zapoték és teotihuacani kultúráknak. Az olmék kultúrát jellemezve Miguel Cavarrubias ezt írja: „Egy olyan művészetről van szó, melyben nincs semmi primitív és amely nem egyike a megannyi helyi stílusnak, hanem egy nagyon régi anya-kultúra, mely meghatározó hatást gyakorolt az archaikus kor és a klasszikus kultúrák felé vezető formálódási folyamat művészeire.”

Ezen kívül, ama szoros kapcsolat értelmében, melyet a Közép-Amerikában később elterjedt hiedelmek őriznek a naptárral, az anya-kultúrát azon koncepciók bölcsőjének tekinthetjük, melyek közel két évezredes utat bejárva az azték civilizációban sajátos értelmezést nyernek majd. Az anya-kultúra és a klasszikus teotihuacani kultúra néhány jegyét felfedve nézünk meg most egy, már történelmi horizontot, hogy a régi Mexikó gondolkodási folyamatát jobban megvilágítsuk.

Tehát a posztklasszikus korszak tulai toltékjai voltak a teotihuacani civilizáció legközvetlenebb örökösei. A Mexikói-völgy tavainak térségéből érkezett népek az i.u. 13. században kapcsolatba léptek a tulai toltékokkal, és az ősi kulturális intézmények örököseivé váltak. A náhuatl gondolkodók szerint a toltékoknak tulajdonított ősi világkép Quetzalcóatl bölcselő és pap alkotásaként jelenik meg, ki történelmi és misztikus figura is egyidejűleg.

A náhuatl mítoszok azt mesélik róla, hogy fiatalon visszavonulva magányosan élt és a meditációnak szentelte életét. Megkísérelt az istenség misztériumához közeledni. Spekulációinak végén megtalálta az istent, azt mint egy és duális istenségnek fogva fel, mely egyidejűleg szubjektum és objektum: eredetet és létet ad mindennek, ami létezik.

Nyilvánvaló, hogy noha a legfelsőbb rendezőelv hiedelmét Quetzalcóatl-nak – Tula kormányzójának – tulajdonítják, tehát egy viszonylag új kor gyümölcseinek véve azt, ma ma már tudjuk, – miután figyelemmel kísértük a kulturális előzményeket –, hogy a duális ősök igazi eredete a prekolombián múltban gyökerezik. A szövegek tanúbizonysága szerint a legfelsőbb isten-

séget különböző nevekkal illették, hogy ábrázolják lényegének alapvető koncepcióját.

Hogy jobban leírják Ometéotl, a legfőbb istenség kettős természetét, a náhuatl bölcselők különböző formákat találtak ki, hogy megmutassák minden létező alkotójának eredetét, hatását és tevékenységét.

Foglaljuk most össze mindazt, mit megtudtunk róla a különböző krónikákból.

Létezik tehát egy duális rendezőelv, legabsztraktabb nevével Ometéotl, vagyis a dualitás ura és asszonya: Ometecutli és Omecihuatl. Mielőtt részleteznénk tevékenységét, vizsgáljuk meg eredetének problémáját. Egyike náhuatl neveinek: Moyocoyani már megvilágítja a talányt, bemutatva őt, mint „aki saját magát találja fel”. Ő senki koncepciójának sem gyümölcse, őt senki sem formálta meg.

Ugyanakkor férfi és női aspektusokkal bír, következésképpen aktív és passzív, megtermékenyítő és befogadó, saját magában fogan, kettős természetének köszönhetően létezik, önmegtermékenyítésből ered, melynek színhelye az Omeyocan, vagyis az istenség lakhelye, az eget feletti tér. Születésének ideje szintén meghatározatlan, létének kezdete minden időn kívüli, hiszen ő egyben az „Idő ura”.

Misztikus természetét szépen fejezi ki egy másik meghatározás: Yohuallihécatl, melynek nyersfordítása est-szél. Sahagún, – az amerikai etnográfia atyja szerint – láthatatlan és érinthetetlen, vagyis nem látható, mint maga az éjszaka és nem tapintható, mint maga a szél. Ometéotl realitása tehát érzékfeletti.

Ami a világgal való kapcsolatát illeti, az „In Tloque in Nahuayue” név felfedi, hogy végsősoron minden, ami létezik, a birtokában van, lévén ennek az elnevezésnek a fordítása: a „Közel és az egész ura”. Vagyis Ometéotl uralma kiterjed az égi szintekre, ezek közelében lévén, míg a vizek által övezett Föld felett uralkodik. Ő az, ki fenntartja a Földet köldökénél – a vízszintes felosztás eleme – és aki ugyanakkor a felhőkben honol, azokat hívja, hogy fedjék be az eget – már a függőleges felosztás eleme. Ezek az elemek világosan mutatják már az univerzum náhuatl koncepciójának integritását. Megjelenik Tezcatlanextia és Tezcatlipoca funkciójában, vagyis éjszaka a csillagokat ragyogtatja, míg nappal ő az, ki megvilágítja a dolgokat, a Nappal azonosulva. Mixtlanban lakik, a halottak régiójában, a „Halottak Birodalmának Ura – és Úrnője”-ként megjelenve. Ő a „Mi urunk, az ég, a föld és a halottak birodalmának ura”. Az univerzum minden részén jelenléve legjellemzőbb atributeuma a mindenütt jelenvalóság.

De a világ nemcsak a legfelsőbb ősök uralma alatt van, hanem inkább egy „omeyotizációról” van szó, hiszen bármilyen történés Ometéotl intervenciójának köszönhető.

Az univerzum tehát a kozmikus megtermékenyítés-befogadás eredménye és minden, mi benne történik, ebben a mágikus történetben gyökerezik.

Ometéotl életét szerepét plasztikusan fejezi ki egy új megnevezés: „Ipalnemohuani”. Az elnevezést elemeire bontva jutunk a megszólítás értelméhez; vagyis az ő érdeme eredményeképpen van mozgás, tehát élet is, mivel ezen szavak eredete: élet és mozgás – közös a náhuatl nyelvben. Hiszen az élet elképzelhetetlen attribútuma, a mozgás nélkül.

Ezen a ponton jutunk el az egész azték világkép kulcsához, vagyis koncepciójuk dinamikus faktorához, mely sajátos értelmezést fog adni a fentebb leírt statikus kozmológiának és mely kiindulópont a napkultusz kialakulása megértésében.

Nem bocsátkozva itt részletekbe a dinamizmus magyarázatát illetően, szükséges megemlíteni, hogy csak a kozmikus mozgás fenntartása révén – a vér, vagyis a legnemesebb áldozattal – érhető el a legkonkrétabbra, az emberi életre kivetített mozgás.

De térjünk vissza most Ometéotl attribútumainak összefoglalásához. Tudván, hogy végső soron minden tőle függ és kapja az életet, csak utalunk itt az emberekkel való kapcsolatára a következő elnevezésekkel: „Az emberek feltalálója, Testünk ura és úrnője, Apánk és anyánk”. De anya-apaszerepe kiterjed az istenekre is, lévén ő az „Öreg Isten”.

Ezek tehát a legfőbb álarcok, melyek Ometéotl arcát fedik és mivel a dualitásról van szó, különböző arcai párokban fejeződnek ki. Így az ellentétes arculatok a teljességet sugallják.

Az isteni pár az univerzum egyetlen és azonos alapja és a különböző kozmikus erők ezen rendezőelv kisugárzásai és végső soron az azték panteón megszámlálhatatlan istenei ebből a legfelsőbb istenségből eredeztethetők és úgy foghatók fel, mint az ősök megannyi új arculata. Tudjuk, hogy a dualitás koncepciója a preklasszikus korra nyúlik vissza, mely Quetzalcóatl meditációjában éri el teljes kifejezését.

A szövegeket elemezve igaznak tűnik Beyer azon megállapítása, miszerint a 2000 isten ugyanannak az egynek a kifejeződése. Hogy még egyszer aláhúzzuk a duális eszme gyökereit, vessünk egy pillantást a kerámiára, ahol a kétnemű, vagy kétféjű figurák olyan előkelő helyet foglalnak el, viszsztatükrözvén azt a szintetikus kifejezést, mely ennek a kozmogóniának sajátja. De a természet ritmusát megfigyelve egyre inkább jelennek meg istenségek az eredeti kapcsolódás nélkül, önálló életre kelnek, mely idővel egy politeista képbe torkollik.

Ez a politeizmus még jobban kiteljesedik azáltal, hogy az utolsó Moteuhzoma uralkodása alatt nagy toleranciával fogadták el más népek isteneit. Azonban a nép vallási magatartása és a papi körök óhaja, hogy megőrizték az egységes világképet, éles ellentétet mutatott.

Ez a kontraszt készíteti Casót arra a következtetésre, hogy a műveletlen osztályok között létezett egy tendencia, mely eltúlozta a politeizmust, több istennek fogva fel azt, ami a papok gondolkörében csak ugyanannak az istennek a megnyilvánulásai voltak. Így egy népi politeista és egy papi szubsztrátumot fektet el azzal a megjegyzéssel, hogy a filozófusok istenei soha nem voltak igazán népszerűek, minek következtében az azték nép kozmovíziója „saját számlájára” fejlődött tovább.

De az isteneknek ez a csoportja a nahuatl kozmogónia legabsztraktabb síkján redukálható arra a négy erőre, melyekre Ometéotl osztódik. Léván Ometéotl az Öreg Isten, Istenek apja és anyja, ez a pár 4 gyermeknek adott életet, duális lényük első osztódásaképpen.

Mint tudjuk, kezdetben Tezcatlanextia és Tezcatlipoca, – isten-pár, mely megvilágítja a csillagokat és a dolgokat – ugyanannak az Ometéotlnak volt két arculata. A krónikák tanúsága szerint a 4 gyermek teremtése akkor történt, „mikor még éj honolt”, tehát megfelel ennek a napszoknak Ometéotl egyik álarca, éji arca, vagyis Tezcatlipoca. Ez az arculata, mely az első négy istenre osztódik. E név nagyon plasztikusan utal az időre, mikor teremtették őket. Ometéotl életet adva négy fiának, ezt a saját nevét adta nekik; egyikét sok megnevezésének, azt amelyik leginkább kapcsolatban volt azzal az idővel, mikor életre keltek. Így a négy új erő a Tezcatlipoca nevet kapja, de színük szerint különböznek.

Ez az a pont, ahol az elemek összekapcsolódása kezdődik, amelyek egymásba hatolva olyan egységet képeznek, ahol minden mindenre felel: színek, szimbólumok, irányok; tér és idő.

Mint az előzőekben láttuk, az univerzum vízszintes felosztása 4 irányt foglal magába. A Tezcatlipocák ezen irányok felett uralkodnak, és következőképpen az égtájukhoz hozzárendelt megfelelő színekkel azonosulnak. Így megjelenik a vörös, fekete, fehér és kék Tezcatlipoca, mindegyik egy-egy irányhoz rendelve, kezdve Keletről Észak felé.

Tehát Ometéotl nem maga által, hanem fiai révén kezdett el tevékenykedni. De minthogy a 4 isten közül egyik sem saját maga által létezik – lévén Ometéotl kisugárzásai – az ő létük bizonytalan és kétes. Ezek az istenek feszültséggel teli erők, harcuk az univerzum története; egymást váltó győzelmeik megannyi új teremtés forrásai.

A náhuatl kozmogóniát az jellemzi, hogy egyetlen teremtés helyett többet feltételez. A másik különös tényező, hogy ezek a teremtések nem fizikai világok létrejöttére vonatkoznak, hanem időbeli periódusokra, melyeket „napok”-nak, vagy koroknak neveznek. Mindegyik korban a négy isten egyike akar felülkerekedni, magában foglalva egy-egy elem szimbólumát, melyek a föld, levegő, tűz és víz, míg bevezetik a négy világrészre való felosztás elemét. A kísérlet, hogy a különböző elemek, a rivális erők meg-

szerezzék a hatalmat, alkotják a korokat. De az elemek egyikének hatalmát egy másik megdönti, és ezek a kataklizmák vezetnek a természet megváltozásához.

Az első napot tigrisnek nevezik, hiszen ez az oka pusztulásának. A tigrisek, vagyis a Föld szörnyei felfalják az embereket, így szimbolizálva ezen első elem működését.

Mint ahogy az előbbieken rámutattunk, a különböző Tezcatlipocák az univerzum irányával és a természeti elemekkel azonosulva vezetik a világra a harc elemét. Minden napban egyikük uralkodik.

De az istenek egymást kiírtva kozmikus küzdelmükben hirtelen új nap, a szél napja kezdődik. A Földön mindent elsöpörnek a hurrikánok és az emberek majmokká válnak.

A harmadik nap az esőé, melyben megjelenik a tűz, hiszen ez az az elem, mely tüzesóval véget vet ennek a kornak és az emberek madarakká változnak.

Következik a negyedik nap, a vízé, amikor egy 52 évig tartó özönvíz az embereket hallá változtatja. Ez a négy nap tehát, mely az ötödikkel, a miénkkel fejeződik be. Mielőtt még e nap teremtését vizsgálnánk, vessünk egy pillantást az ötödik kor teremtésének előzményeire.

A negyedik nap után a helyzet szomorú, az emberiség eltűnt. Az istenek arról tanácskoznak, ki lakja a Földet. Quetzalcóatl vállalkozik rá, hogy újratermelti az embereket. Mixtlanba megy, a Halottak Birodalmába, hogy megszerezze az előző korszakokban élt emberek csontjait. Az emberi lények újratermetésének gondolata a földi maradványok újjáélesztésében rejlett. Quetzalcóatl végrehajtja ezt a feladatot. Ometéotl tudásának és mindenhatóságának megjelenési formája ő, ő szolgál eszközzel, hogy megvalósítsa Ometéotl akaratát.

Megjelennek az emberek a Földön, kik benépesítik azt, és elérkezik az idő, mikor az isteneknek választaniuk kell az alig megjelent teremtmények közül, ki kell jelölniük azt, aki a világot megmenti a pusztulás fenyegetéséről, vagyis aki Nappá változik majd.

Itt kezdődik tehát az ötödik nap teremtésének története, mely Teotihuacanthoz, az Istenek Városához kapcsolódik. Mikor még éj volt, miután a víz korának a negyedik kataklizma véget vetett, az istenek tanácskoztak, hogy kijelöljék azt az embert, kinek az a küldetése, hogy Nappá legyen. Az első jelölt, a Csigák Ura önkéntesen jelentkezett, de az istenek nem elégedtek meg vele, szükség volt egy másik jelöltre is. Az istenek választása a szerény Nanahautzinre esett. Mindketten elkezdene felkészülni: bűnbánatot tartanak, mielőtt a tűzbe vetnék magukat, hogy Nappá változzanak. Elérkezik az áldozat ideje. A Csigák Ura kísérletei kudarcba fulladtak, nem viselvé el a máglya melegét, végül is nem áldozta fel magát, elvesztette a

Nappá válás lehetőségét. Ő utána következett Nanahuatzin, ki bátran a máglyára vetette magát és Nappá változott. Látva ezt a hőstettet, a Csigák Ura is követi őt, de későn cselekedvén csak Holddá változik. Az istenek várakozva figyelik, hol tűnik fel a Nap. Végül Keleten mutatkozott vakító fénnel, nyomában a Hold. Az istenek nyugtalankodnak, hogy Nap és Hold együtt jár és hogy közös útjukat megszakítsák, egy isten a Hold elé vet egy nyulat, hogy az ne kövesse a Napot és csak éjszaka világítson. De a Hold és a Nap hirtelen megáll. Az istenek kétségbeesnek, hogy veszendőbe ment a munkájuk, és elhatározzák, hogy meghalnak.

Tehát Teotihuacanban nemcsak halandó emberek válnak istenekké, az istenek is halandók, hiszen áldozatuk a világ fennmaradását biztosítja, mivel az égbolton erőt adnak a Nap útjának. A Nap ismét elkezd mozogni, kezdetét veszik a napok és éjszakák. Így esett tehát az ötödik nap teremtése, a mozgás kora, melyben mi is élünk. De ez a nap sem fogja elkerülni az előzőek tragikus végét, katasztrófával fog végződni, földrengés és éhínség formájában és így eltűnik majd az emberiség, – szól a jövődőlés.

És most nézzük meg közelebbről, mit is rejt magában ez a nap-legenda. Egy olyan természetmagyarázatról van szó, amelynek alapja a különböző elemek dinamikus együttélésén nyugszik. Ez a mozgatóereje az egész azték világképnek. A kozmikus erők, melyek a négy égtájon működnek, nem statikusak, váltásaik radikálisak és ezek a változások adják a kozmikus történet lényegét. Az Ometéotl által fenntartott Föld négy fiának hatása alatt van, melyek nem lehetnek állandóak, hiszen nem maguk által léteznek, a Földet hadszíntérré változtatják. Uralkodási vágyukkal mindegyik igyekszik felülkerekedni és a világ urává válni. A 4 isten a 4 elemet szimbolizálja és ugyanakkor az univerzum 4 égtáját is magukban foglalják. Egymással harcolnak, és mikor megnyugszanak, jön létre egy új nap, egy új kor. De a rivális erők nem tűrik sokáig a nyugalmat, az egyikük által fenntartott befolyás mulandó és egy meghatározott időben elvész az egyensúly, egy másik elem tör elő erőszakosan egy más égtájról és bekövetkezik a katalizma.

De nemcsak időbeli fejlődésről van szó, mivel a világ vízszintes felosztásával belép a tér faktora is. Mivel a 4 isten a világ 4 égtájáról származik, meghatározott uralkodási és nyugalmi idejük van; ezek a ciklusok a tér 4 irányának felelnek meg.

Tehát minden kor az irányok egyikének uralmát jelenti. Így megjelenik az Észak, Nyugat, Dél és Kelet iránya. A korok az univerzum irányainak felelnek meg, következésképpen az idő „tériesül”.

A naptárrendszer vizsgálata vet fényt az idő és tér összekapcsolódására. Nem bocsátkozva részletekbe, megfigyelhetjük, hogy egy 52 éves periódusban, mely 365 nappól és 18 hónapból állt, a hét napjainak 20 jel felelt meg. A forgás következtében csak négy jel kezdhették évet. Ezek a

jelek a négy égtájnak feleltek meg, lévén a nád a Kelet szimbóluma, a kő az Északé, a ház a Nyugaté és a nyúl a Délé. A számlálás keletről kezdődik – a Nap járásának megfelelően – és a forgás következtében 13 év felel meg a jelek mindegyikének és az égtájaknak. Így az összes égtáj 13 évnek felel meg, melynek összege 42 évet ad, minek végén meggyújtották az „új tüzet”, „mint az istenek szolgálatára tett fogadalom feújítását”. A jósolási naptár hasonló szisztémát mutat; minden 65 napos egység a négy égtájnak volt alárendelve.

Mint látjuk, nemcsak az évek, de a napok felett is érvényesült a tér egyik irányának hatása. Az időnek ez a „tériesülése” tette lehetővé az istenek harmóniáját: az istenek a teret és az időt egymást közt felosztva létrehozták a kozmikus erők egyensúlyát. Így megteremtődött a kozmikus harmónia és ez az a kedvező idő, mikor új korszak veheti kezdetét. A világ dinamikája érvényes marad, de már nem az előző korszak formájában, mely az egymást megsemmisítő harc jegyében telt, hanem abban a mozgásban, amiből valódi élet fakadhat. Az új korszak érkezésének feltétele adott, míg minden 52 éves ciklusban van négy 13 éves egység, melyet az égtájak és rajtuk keresztül a kozmikus erők uralnak. Tehát ily módon az istenek „békés egymás mellett élése” biztosított. De hogy teremtmődik meg ez az új kor?

Az egyedüli megoldás az emberi élet szimbólumának, a szívnek feláldozása, vagy elvonatkoztatottabban a mozgásé, mely nélkül elképzelhetetlen az élet.

Nanahuatzinnak jutott a misszió, hogy Nappá változzon. De nem véletlenül volt ő, ki ezt a fennkölt szerepet volt hivatva végrehajtani, csak az a hatalmas energia, mellyel ő bírt, volt alkalmas arra, hogy a megváltó szerepét teljesítse. Megszületett a Nap, de úgy tűnik, Nanahuatzin áldozata kevés volt, a vakító fényen kívül nem volt elég a mozgásra. Megállt és ekkor volt szükség az istenek áldozatára is, akik megmentették a világot Teotihuacanban.

Az ötödik nap tehát a világ középpontjának kora, a mozgás napja. És itt kezdődik a mozgás és az idő végtelen egymásbafonódása. Nanahuatzin áldozatával az emberi mozgás kivetítődött az univerzumra, de a kozmikus mozgás az, mitől ugyanakkor az emberi szív mozgása, az élet függ. Szükséges tehát az univerzum ezen mágikus mozgását fenntartani, és csak egy mód nyílik ezen megmentő cél elérésére, mely maga az emberi élet feláldozása.

E kör lényege tehát: mozgás a mozgásért. Ez az élet ára! De majd katalizma, – szól a baljós prófécia, hogy „földrengés lesz és éhínség, és mindannyian itt pusztulunk” – gigantikus lökést adott az aztékok azon meggyőződésének, hogy minden lehetőet elkövessenek, hogy ha nem is lehet elkerülni a véget, de legalább elhalasszák a katasztrófát.

Hogy elkerüljék a katasztrófát, életerőt kaptak az aztékok, hogy a „vér misztériumától misztikusan hipnotizálva” kielégítsék a Napot a csodás életerővel.

Meggyőződve arról, hogy tőlük függ, hogy a Nap folytassa útját és a világmindenség fennmaradjon, a Nap táplálásának gondolata megszállottaká tette őket. Az aztékok az istenek szövetségeseinek tartották magukat, különösen a Nap Istenének. Az aztékok úgy képzelték el a Napot, mint aminek minden új nap a Föld-Istennő adott életet és meghal, mikor lenyugszik a Halottak Birodalmában. De hogy bejárhassa ezt az utat, szükséges Hold-nővére és Csillag-fivérei ellen győznie. Este újból testvéreie a hatalom és hogy újra felkelhessen, a Napnak le kell győznie őket, hogy új nap virradjon, és hogy az emberek tovább élhessenek.

A Nap ezen isteni küldetését a véráldozattal kell erősíteni, hogy képes legyen folytatni harcát, vélték:

Az emberáldozat, mint a véráldozat formája már biztosan előbb létezett az aztékoknál, de ilyen arányokat Tlacaélel – az azték királyok tanácsadója – hatására ért el. A Nap-Istennek, Huitzilopochtli tiszteletére főtemplomot emeltek, ahol végrehajtották az áldozatokat. De az áldozatok egyre nagyobb száma – mely a főtemplom kibővítésekor 20 ezret is elért – felvetette annak szükségességét, hogy ún. „áldozat-piacokat” alakítsanak ki, hogy kielégítsék e gigantikus igényeket.

Így alakította ki a tanácsadó az ún. guerras floridas-t, melyek periódikus harcok voltak, hogy áldozatokat ejtsenek. Ez az új életforma tehát a harcon alapult. Az aztékoknak, mint a Nap kiválasztott népének rendkívüli missziója volt, hiszen ez a misszió kozmikus dimenziókat ölelt fel azzal a céllal, hogy elkerüljék a végső pusztulást. Ez az elhivatottság maga az élet értelme, létük teljes egészében a vallás körül mozgott.

A vallás a magán- és közélet minden tettebe behatolt, egyéni, társadalmi, katonai, politikai létük gerince lett. Nem említve most az ellenségek szívének áldozatát, a saját véráldozatokat, a mageytüskével történő vérfakasztás, csonkítás szokásos aktusok voltak; minél magasabb társadalmi ranggal bírt az egyén, annál szigorúbbak voltak az önkínzások.

De ez az áldozat volt az állam fő értelme is. Így tehát kifejlődött egy mély háborús magatartás, egy „imperialista miszticizmus”. Az aztékok meggyőződve arról, hogy a Nap szövetségeseiként a Jó oldalán állnak, igazolva látták hódításaikat. Népeket leigázva birodalmukat egyik óceántól a másikig terjesztették ki alig száz év alatt, a legfelsőbb küldetés végrehajtásától indítva. Az aztékok a Nap-Istenről beszélve nem feledkeznek meg az ő és mindenek premisszájáról. Egy szövegben Ometéolt invocálják, életadó funkciójában, a birodalom patrónusában. Ő az, ki mindenek felett uralkodik.

A huitzilopochtlii vízió tette az aztékokat háborús néppé, a Nap népévé emelve őket. Az önálló kérdés és vizsgálódás tárgya kell legyen, hogy milyen geográfiai-gazdasági-demográfiai-politikai összetevői voltak annak, hogy az azték vallási ideológia ilyen irányban fejlődött. Tény azonban, hogy a háborús-misztikus világkép az aztékok mentalitásától elidegeníthetetlen. A háború, a kozmikus harc emberi visszatükröződése a vallásuk. Ez a koncepció vált életelemüké és igazolássá, mely az univerzum és az emberiség létének megóvását célozta. Ebben a „mistikus hipnózisban” rejlik Tenochtitlán nagysága. Ez az a tény, mely megmutatja a mexikói azték vallás hatalmas erejét, mely képessé tette lakóit, hogy egy nomád törzsből ilyen magasságokba emelkedjenek, mikor birodalmuk óceántól óceánig ért. Az aztékok e vallásos világképe Teotihuacan és a toltékok Tulájának teológiai koncepcióiból fakad és rendkívül gyors léptekkel fejlődött, kikristályosítva a dualitás gondolatát és a naplegendát.

Kulturális elődeik örökölt teóriáit új vízióba gyúriák, egy olyan doktrínát alakítva ki, ahol a legkövetkezetesebben deriválják az adaptált elemeket; olyan koncepcióhoz jutnak, mely kozmikus jelentőségű és mely a legbelsőbb módon kapcsolódik a halandó emberhez.

Gondolkodásmódjuk dinamikus eleme elsőrendű és ez a dinamizmus vezet az élet működési sémájának felismeréséhez, mely csak a Nap mozgásának funkciójában képzelhető el.

Egy másik, a dinamizmushoz legszorosabban kapcsolódó sajátosság az idő és a tér átfonódása. Ezek elválaszthatatlan faktorok, nincs egy tér és egy idő, csak „időterek”, ahol a természet és emberi aktusok kölcsönhatásban vannak. És minthogy ezek az időterek vallási dimenzióban jelentkeznek, a vallás minden egyéni cselekedetbe beszűrődik és saját törvényeivel szabja meg az állami életet is.

IRODALOMJEGYZÉK

- Baudot, Georges*: Las letras precolombinas, Ed. Siglo XXI, México, 1979.
- Casas, fray Bartolomé de las*: Los indios de México y Nueva España; antología, Ed. Porrúa, México, 1979.
- Chavero, Alfredo*: Los azteca o mexica. Fundación de la ciudad de México-Tenochtitlán; Biblioteca Mínima Mexicana, Volumen 3, México, 1955.
- Díaz de Castillo, Bernal*: Historia verdadera de la conquista de la Nueva España; Ed. Nacional de Cuba, 2 vols., La Habana, 1963.
- Garibay Kintana, A. M.^a*: Historia de la Literatura Náhuatl, Ed. Porrúa, 2 vols., México, 1971.
- Garibay Kintana, A. M.^a*: La literatura de los aztecas.
- Garibay Kintana, A. M.^a*: Épica náhuatl.
- Garibay Kintana, A. M.^a*: Veinte Himnos Sacros de los Nahuas; Informantes de Sahagún, Seminario de Cultura Náhuatl, Instituto de Historia, UNAM, 1958.
- Garibay Kintana, A. M.^a*: Panorama de la poesía d' Anahuac; México en el arte, México, 1952.
- Guzmán, Eulalia*: México, sus antiguos pobladores; Enciclopedia Popular. Ed. Nacional de Cuba. La Habana, 1963.
- Hagen, Victor W. von*: Aztecas, mayas e incas; Ed. de Ciencias Sociales, Instituto Cubano del Libro, La Habana, 1971.
- Lehmann, Walter*: Altmexikanische Kunstgeschichte; Verlag Ernst Wasmuth A. G., Berlin.
- León-Portilla, Miguel*: Los antiguos mexicanos a través de sus crónicas y cantares; Fondo de Cultura Económica, México, 1972.
- León-Portilla, Miguel*: Trece poetas del mundo azteca; México, 1972.
- León-Portilla, Miguel*: La Filosofía Náhuatl, estudiada en sus fuentes; UNAM, México, 1974.
- León-Portilla, Miguel*: Így látták; Indián és spanyol krónikák; Európa, Budapest, 1977.
- Portillo, José López; Sodi, Demetrio; Díaz Infante, Fernando*: Quetzalcóatl, México, 1977.
- Portillo, José, Lopez*: Quetzalcóatl; Ed. Arte y Literatura, La Habana, 1980.
- Robelo, Cecilio A.*: Diccionario de Mitología Náhuatl; Ed. Innovación, 2 vols, México, 1980.
- Sahagún, fray Bernardino de*: Historia General de las Cosas de Nueva España; Ed. Porrúa, México, 1979.
- Séjourné, Laurette*: Antiguas Culturas Precolombinas; Ed. de Ciencias Sociales, Instituto Cubano del Libro, la Habana, 1974.
- Simor András*: Sasok és Kondorkeselyük, Navatl és kecsua költészet; Magvető, Budapest, 1977.
- Soustelle, Jacques*: Les Azteques; Presse Universitaires de France, Paris, 1974.
- Soustelle, Jacques*: Les quatre Soleils; PLON, 1967.
- Vaillant, George C.*: La Civilización Azteca; Fondo de Cultura Económica, México, 1960.
- Yáñez, Agustín*. Mitos indígenas; Biblioteca del Estudiante Universitario, UNAM, México, 1979.

LA VISIÓN MÍSTICO-GUERRERA DE LOS AZTECAS

Los aztecas al entrar en contacto con las formas de cultura de la América Média y sobre todo "toltequizándose", se hicieron herederos culturales de los toltecas. Conservaban la visión del mundo de sus antecedentes culturales y sus mitos que se nutren de la llamada cultura-madre desde el primer milenio antes de Cristo y después de esta era preclásica seguían desarrollándose en la época de florecimiento de Teotihuacan y de Tula. Los aztecas interpretaron esta visión del mundo a la luz de nuevas ideas, dando así una interpretación peculiar al antiguo pensamiento cosmológico náhuatl. Partiendo de la concepción dual de la divinidad suprema formaron el culto al Sol, introduciendo así en la cosmovisión de entonces el espíritu místico-guerrero del "Pueblo del Sol" en cuya formulación Tlacaélel-consejero de los reyes aztecas- estableció la idea de las "guerras floridas", contribuyendo de este modo en no poca medida a la consolidación del poderío de los aztecas. La visión "Huitzilopochtlica", o sea la creencia en su centro con el Dios-Sol hizo de los aztecas un pueblo guerrero. La visión místico-guerrera puede ser considerada como inherente a la mentalidad del pueblo azteca. La guerra, o sea el reflejo humano de la lucha cósmica-esta interpretación peculiar del dinamismo del mundo- es su religión. Esta concepción llegó a ser el móvil de su vida, sometida a la conservación de la existencia del universo y por lo tanto de la humanidad. Consiste en "esta-hipnosis mística" la supremacía de Tenochtitlan, hecho que demuestra la fuerza inmensa de la religión de los aztecas del México antiguo, que capacitaba a sus pobladores elevarse de la condición de una tribu nómada a tales alturas cuando su imperio llegaba de un océano a otro. Esta visión del mundo religiosa de los aztecas nutre de las concepciones de sus antepasados, asombrosamente presuroso, perfeccionando la idea de la dualidad y el mito de los Soles. Montando las teorías antiguas en una nueva visión forman una doctrina donde derivando lo más consecuentemente los elementos adoptados llegan a una concepción que abarca resonancias cósmicas lo más íntimamente relacionadas con el hombre mortal. El factor dinámico del molde de su pensar es esencial y este dinamismo conducirá al reconocimiento del esquema del funcionamiento de la vida que es concebible solamente en función del movimiento del Sol. Otra peculiaridad lo más estrechamente ligada al dinamismo es la compenetración del espacio y tiempo. Estos son factores inseparables, no hay un espacio y un tiempo, sólo "espacios-tiempos" donde naturaleza y actos humanos se interrelacionan. Y como estos espacios-tiempos son percibidos en una dimensión religiosa, la religión interviene en toda actuación individual y tiñe por sus leyes la vida del estado también.